

ÇEVRE BİLİNCİ DİNAMİKLERİ ÇEVRESEL TUTUMDA BİR FARKLILIK YARATIR MI? KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ *

Doç. Dr. Sezin İba Gürsoy

Kırklareli Üniversitesi Kayalı Kamp.
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0001-5795-9982

Doç. Dr. Neriman Hocaoğlu Bahadır

Kırklareli Üniversitesi Kayalı Kamp.
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0002-3723-5554

Doç. Dr. Esin Cumhuri Yalçın

Kırklareli Üniversitesi Kayalı Kamp.
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0002-0457-4971

Öz

Bu çalışma üniversite öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarını etkileyen demografik özellikleri ve çevresel bilinç dinamiklerinin çevresel tutumları üzerinde yarattığı farklılığı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, araştırmanın analiz kısmında, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerine Şama (2003) tarafından geliştirilen 21 maddelik çevresel tutum ölçeği uygulanmıştır. Doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre mevcut ölçekte yer alan maddeler geçerlilik ve güvenilirlik analiz sonuçlarına göre 10 maddeye indirgenmiştir. 438 öğrencilik örneklemden elde edilen bulgular doğrultusunda bazı çevresel bilinç dinamiklerinin (çevre sorunlarına olan ilgi, çevre derslerinin gerekliliği, çevre kuruluşlarının etkinliklerine katılım ve çevre kuruluşlarına verilen maddi destek) öğrencilerin çevresel tutumlarında farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede çalışmanın hem yeni bir ölçek geliştirilmesi hem de çevresel bilinç dinamiklerinin oluşturulmasına katkı sağlaması açısından yönetsel ve kavramsal olarak yazın için önem arz edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çevresel tutum, Çevre bilinci dinamikleri, Üniversite öğrencileri, Anket

Does Environmental Awareness Dynamics Make a Difference in Environmental Attitude? A Case Study of Kırklareli University

Abstract

This study aims to reveal the demographic characteristics that affect the attitudes of university students towards the environment and the difference that environmental awareness dynamics create on their environmental attitudes. In accordance with this purpose, in the analysis part of the research, a 21-item environmental attitude scale developed by Şama (2003) was applied to the students of Kırklareli University Faculty of Economics and Administrative Sciences. According to the results of confirmatory and explanatory factor analysis, the items in the current scale were reduced to 10 items according to the results of the validity and reliability analysis. In line with the findings obtained from the sample of 438 students, it has been found that some environmental awareness dynamics (interest in environmental problems, necessity of environmental courses, participation in the activities of environmental organizations and financial support given to environmental organizations) make a difference in students' environmental attitudes. In this context, it is thought that the study will be methodologically and conceptually important for the literature in terms of both developing a new scale and contributing to the creation of environmental awareness dynamics.

Keywords: Environmental attitude, Dynamics of environmental consciousness, University student, Survey

* Makale geliş tarihi: 27.07.2021
Makale kabul tarihi: 14.10.2021
Erken görünüm tarihi: 01.03.2022

Çevre Bilinci Dinamikleri Çevresel Tutumda Bir Farklılık Yaratır Mı? Kırklareli Üniversitesi Örneği*¹

Giriş

Çevre ve çevre ile ilgili sorunlar çeşitli krizlerle karşı karşıya kalan günümüz dünyasının önemli sorunları arasında sayılmaktadır. Bu sorunların daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle kavramların iyi açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü bu kavramların iyi anlaşılması, çevre bilincinin oluşturulmasında ve çevre dostu davranış normlarının geliştirilmesinde önemli yer tutmaktadır. Literatürde çevre ile ilgili farklı birçok tanım olmasına rağmen Turgut (2006: 18-19) Çevre Hukuku'nda doğrudan bir tanımın yapılmadığını belirterek, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği'ndeki tanıma yer vermektedir. Bu tanıma göre çevre, *“Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam”* anlamına gelmektedir (Keleş, 1994: 275-276). 1970'li yıllarda devletlerin gündemine yerleşmiş olan çevrenin; hava, su ve toprak kirliliği, ozon tabakasında delinme, asit yağmurları, iklim değişikliği gibi sorunlar dolayısıyla çevrenin korunması ihtiyacının giderek kamuoyunun dikkatini çektiğini belirtmektedir. Bu tarih itibarıyla kamuoyunun da çevre sorunlarına eğilmesiyle birlikte çevresel sorunlar uluslararası toplantılar ve zirveler düzenlenerek uluslararası platformda tartışmaya açılmıştır. Ne var ki, bu çabaların çoğu zaman beklentileri karşılayamadığı görülmektedir. Bunun en temel sebeplerinden biri de çevreye ilişkin farkındalık ve bilinç düzeyinin düşük olmasıdır. Çevresel bilinç düzeyinin yükselmesinin çevresel sorunlarının bütünsel çözümü adına bir umut olabileceği düşünüldüğünde bunun geleceğin yönetici adayları ve ebeveynleri olabilecek yeni nesil için geliştirilmesi daha da önem arz etmektedir.

---

* Kırklareli Üniversitesi'nin 17.12.2020 tarih ve E-35523585-199-1553 sayılı Etik Kurul izni ile gerçekleştirilmiştir.

1 Bu çalışma Kırklareli Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından KLUBAP199 numaralı bilimsel araştırma projesi olarak desteklenmiştir.

Bu sebeptendir ki mevcut çalışma Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler öğrencilerini temel alarak, onların çevresel sorunlar ile ilgili görüşlerini ortaya koymayı ve çevresel tutumlarını etkileyen demografik özellikleri ve çevre bilinci dinamiklerini tanımlamayı amaçlamaktadır. Bahsi geçen çevresel bilinç dinamikleri çalışmanın ortaya koyduğu 5 soruya verilen yanıtlar çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu dinamiklerin çevresel tutumda olumlu bir farklılık yaratıp yaratmadığı tartışılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde çevresel duyarlılık, çevresel tutum, çevre bilinci ve farkındalığına yönelik kavramların açıklanmasına yer verilmiştir. Ardından çevresel tutum ölçeği ile yapılmış daha önceki çalışmalara ilişkin bilgiler sunulmuştur. İkinci bölümde veri seti ve çalışma yöntemine ilişkin detaylar işlenmiş; son bölümde sonuçlar tartışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve: Çevresel Duyarlılık- Çevresel Bilinç- Çevresel Farkındalık- Çevresel Tutum Nedir?

Günümüzde çevresel sorunlar dendiğinde akla ilk gelen ve sorunlar içinde başat yere sahip olan iklim değişikliği meselesidir. Bu noktada iklim değişikliği sözcüğünün ne anlama geldiği açıklanmalıdır. Türkeş (2001: 187) iklimin “Yeryüzünün herhangi bir yerinde uzun yıllar boyunca yaşanan ya da gözlenen tüm hava koşullarının ortalama durumu” olduğunu belirtmektedir. İklim değişikliği ise 1992 yılında hazırlanan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nde çok net bir şekilde tanımlanmıştır. Buna göre iklim değişikliği, “*karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik*”tir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, t.y.: 5).

İklim değişikliği, gıda ve su krizi gibi çevre ile ilgili sorunlar günümüzde varlıklarını ciddi anlamda hissettirmekte hatta Keleş’in belirttiği temel çevre sorunlarına küreselleşen dünya ile birlikte yenileri de eklenmektedir. Örneğin gürültü kirliliği, elektromanyetik kirliliği, biyolojik çeşitliliğe ilişkin tehditler, genetiği ile oynanmış gıdalar gibi sorunların da çevre ile ilişkili sorunların arasına girdiği düşünülmektedir. (Turgut, 2006: 19). Turgut, bu sorunların önemli birkaç özelliğine dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, sorunların ortaya çıkışında herkesin az ya da çok sorumluluğunun olması, ikincisi bu sorunlardan herkesin etkilenmesi, üçüncüsü çevreye dahil olan varlıkların tüm insanlığa ait olması ve çevre sorunlarının birbiriyle bağlı bir başka ifade ile ilişkili olmasıdır (Turgut, 2006: 16). Turgut başka bir çalışmasında da çevresel sorunların özelliklerini daha kapsayıcı bir şekilde ele almış ve evrensellik, kapsayıcılık, çok

yönlülük, birbirine bağımlılık, kalıcı etkiye sahip olma, gelecek kuşakları etkileme ve kaybedilen değerlerin geriye getirilememesi şeklinde sıralanmış, bunların hem önleyici hem de bütünsel bir çevre politikası ile değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Turgut, 1996: 103-104). Tüm bu özellikleri dolayısıyla da bu sorunların çözümünde az ya da çok herkesin yer alması gerekmektedir. Bunun için de dünyanın farklı yerlerinde ortaya çıkan çevre sorunlarının ve çevresel risklerin herkes tarafından bilinmesi ve buna ilişkin bir çaba içerisinde olunması gerekmektedir.

Çevre ile ilgili sorunların anlaşılmasında ve çevreye yönelik çabalar kapsamında bilhassa yeni neslin konuya yaklaşımı büyük önem arz etmektedir. Üniversite öğrencilerinin çevre sorunlarına ilişkin bilinç düzeylerini, farkındalıklarını ve çevre sorunlara yönelik tutumlarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın amacına ulaşılabilmesi ve sonuçlarının net bir şekilde ortaya konulabilmesi için öncelikle kavramların açık bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Bu kapsamda çevre bilinci, farkındalık, tutum ve davranış kavramlarını tanımlamak gerekmektedir.

Çevre sorunları tüm canlılar için yaşamsal risk oluşturan sorunlardır ve bu sorunlarla mücadelede bu alana ilişkin bir bilgi birikiminin, bir bilincin var olması önem teşkil etmektedir. İlk olarak söz konusu tehlikeyi, riski bilmek ve onun farkında olmak gerekir ki bir farkındalık ve bir tutumdan bahsedilebilsin. Arcury (1990: 300), çevresel farkındalığı destekleyenlerin bilgi birikimini arttıracaklarını varsaydıklarını ve artan bilgi birikiminin tutum değişikliği için bir ön koşul olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla konuyla ilgili artan bilgi bu alanda istenen olumlu davranışa yönelik bir farkındalık ve tutum oluşturmada en önemli etkindir. Bu nedenle de konuyla ilgili yapılan araştırmalar, projeksiyonlar çevre bilincinin oluşturulmasında olmazsa olmaz nitelik taşımaktadır.

Çevresel bilgi dışında bilme durumuna ilişkin olan çevre bilinci literatürde sıklıkla kullanılan bir terimdir. Bu kullanımına rağmen çevre bilinci teriminin neyi ima ettiği, neyi anlattığı ve boyutlarına ilişkin bir fikir birliği yoktur. Dolayısıyla da terim çok net değildir (Sharma ve Bansal, 2013: 199). Zelezyn ve Schultz (2000) çevre bilincinin bireylerin çevre yanlısı davranışlara eğilimini belirleyen bir takım psikolojik faktörler olduğunu belirtmektedir. Schlegelmilch ve arkadaşları ise terimin çok boyutlu bir yapısı olduğunu ve bu yapı içerisinde bilince, tutuma ve davranışa ilişkin unsurlar olduğunu belirtmektedirler (aktaran Sharma ve Bansal, 2013: 200). Bilişsel boyuta ilişkin çevresel bilinç ise tüketicinin eylemlerinin çevresel sonuçlarına ilişkin sahip olduğu öznel bilgiyle ilişkilendirilmektedir (Dembkowski ve Hammer-Lyoyd, 1994'ten aktaran Sharma ve Bansal, 2013: 200). Çevresel bilinç dinamikleri ise çalışmanın ortaya koyduğu 5 soru -çevre sorunlarına ilgi; çevresi dersinin gerekliliği, çevre kuruluşlarına üyelik; çevre kuruluşlarına maddi destek; çevresel etkinliklere katılım- çerçevesinde verilen yanıtlar kapsamında

oluşturulmuştur. Bu bağlamda çevresel tutumda olumlu bir farklılık yaratıp yaratmadığı tartışılmıştır.

Bu çalışma kapsamında tanımlanması gereken bir diğer terim de çevresel farkındalıktır. Hadzigeorgiou ve Skouminos (2013: 407) okul ile çevresel farkındalığın geliştirilmesine ilişkin yaptıkları çalışmada farkındalığı “*kişinin bir şeyleri fark etme yeteneği olarak*” ve “*kişinin bildiği veya öğrendiklerinin tamamen bilincinde olma hali olarak*” tanımlamaktadır. Bu kavram çevresel bilinç ile birlikte düşünüldüğünde kişinin çevreye ilişkin bilince sahip olma hali bir bakıma çevresel farkındalığının da bir göstergesidir denebilir. Hadzigeorgiou ve Skouminos bilgi ve farkındalık kavramlarını ağaçlarla ilgili bir örnek üzerinden vermektedirler ki bu örnek konunun anlaşılması açısından son derece önemlidir. Söz konusu örnekte bir kişinin ağaçlarla ilgili pek çok bilgiye (taksonomisi, sınıflandırılması ve ağaçların faydaları) sahip olabileceği ama bunun ağaçların kişilerin hayatlarında nasıl etkili olduğuna ilişkin farkındalıktan farklı olduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı sadece bilginin değil farkındalığın kişinin bakış açısını değiştirebildiği ve ağaçlarla ilgili bir şey yapmasını mümkün kıldığı belirtilmektedir (Hadzigeorgiou ve Skouminos, 2013: 408). Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere tek başına bilgi yeterli değildir, çevre dostu davranış için çevre ile ilgili bilinç ve farkındalığın da yeterli olması gerekmektedir. Hadzigeorgiou ve Skouminos (2013: 409) kendi çalışmaları kapsamında çevresel farkındalığın “konular/problemler ile insan yaşamı arasındaki karşılıklı ilişkilere dair bilgi” anlamına geldiğini ve söz konusu bu bilginin kişinin yaşamı üzerinde kişinin nasıl hissettiği, düşündüğü, davrandığı ve eyleme geçtiği ile ilgili bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. Yani çevresel farkındalık kişiyi çevreye yönelik olumlu eyleme sevk edebilir.

Bu olumlu eylem çevresel tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. Schultz ve arkadaşları tutumun belirli bir varlık hakkında kişinin değerlendirici yargısını içerdiğini öne sürmektedirler. (Eagly ve Chaiken'den aktaran Schultz vd, 2004: 31) Tam da bu nedenle sahip olunan bilgi ve farkındalık ile bir tutum geliştirilmeli ve bir davranış ortaya konulmalıdır. Schultz ve arkadaşları (2004: 31), çevresel tutumu bir kişinin çevreyle ilişkili eylem ve konularla ilgili sahip olduğu inançların, duygu ve davranışsal niyetlerin toplamı olarak değerlendirmektedirler. Dolayısıyla çevresel tutum hem inançlar ve duygular hem de bunlardan kaynaklanan bir davranışsal niyeti de içeren çok boyutlu bir kavramdır. Fishbein ve Ajzen (1975) de tutuma ilişkin bir tanım yapmışlardır, onlara göre “*tutum belirli bir nesneye ilişkin sürekli olarak lehte ya da aleyhte karşılık vermek için öğrenilmiş bir yatkınlıktır*” (aktaran Uitto vd. 2004: 82). Uitto ve arkadaşları (2004: 82-83) ise çevresel tutumu “*bir bireyin çevre hakkındaki bilgi ve değerlerinden gelişen ve çevreyi desteklemek veya sürdürmek için eylemi yöneten öğrenilmiş bir inanç olarak*” tanımlamaktadır.

Stern ve Diez (1994: 67), (Rokeach'den aktararak (1968:160)) değerleri, ilgili nesnelere ve durumlara yönelik tutumları geliştirmek, sürdürmek için eyleme rehberlik eden kriterler olarak belirtmektedirler. Bu doğrultuda da çevreciliğin temelinde bulunan çevreciliğe ilişkin inanç geliştirebilecek değerleri 3 grupta toplamaktadırlar: Egoist, altruistik ve biyosferik değerler. Egoist değerler, kişileri çevrenin onları kişisel olarak etkileyen yönlerini korumaya ya da yüksek maliyet durumunda çevrenin korunmasına karşı çıkmak olarak değerlendirilmektedir. Altruistik değerler ise ahlaki zorunluluk duygusundan hareketle maliyetin de faydanın da gruba ait olduğu düşüncesiyle ifade edilmektedir. Biyosferik değerler ise insan olmayan varlıklar üzerinde de ahlaki normlarla hareketi içermektedir (Stern ve Diez, 1994: 69-71). Bu değerlerden hareketle de kişiler çevresel tutum geliştirmek ve davranış oluşturmaktadırlar.

1.1. Çevresel Tutum Üzerine Önceki Çalışmalar

Çevre sorunlarının azaltılması için pozitif yönlü bir çevresel tutuma ya da tutum değişikliğine ihtiyaç vardır. Bu görüş ve tutumların olumlu olarak belirlenmesinde en önemli unsurlardan biri de çevre eğitimidir. Çevre eğitimi, okul öncesinden yükseköğretime kadar öğrencileri her aşamada ve yaşta çevre konularında eğitmenin önemli bir yolu olarak görülmüştür. Bu bakımdan aile, çevre duyarlılığının, çevresel tutum ve davranışların oluştuğu ilk sosyal çevredir (Sadık ve Sadık, 2014: 2379). İnsanların çevre konusunda eğitilmesi, toplumla sürdürülebilir bir doğa arasındaki dengenin oluşturulmasında önemli bir basamak da yükseköğretim kurumlarıdır. Çevresel sorunların önlenmesinde bireylerin eğitilmesi ve yetiştirilmesinde aktif olarak üniversitelere büyük görevler düşmektedir.

Son yıllarda çevre bilinci, çevrenin korunması, çevre eğitimi ve sürdürülebilirlik literatürde sıklıkla tartışılmaktadır. Pek çok araştırmacı 1980'lerin ortalarından bu yana çevre eğitimi ile çevresel tutum arasında pozitif bir korelasyon saptamıştır (Jaus, 1982; Lee 2012). Buradan hareketle yapılan literatür incelemesinde çevre tutumunun önemli ölçüde demografik özellikler (cinsiyet, ebeveynlerin eğitim ve bilgi düzeyi, sınıf) üzerinden değerlendirildiği hacimli bir uluslararası literatür bulunduğu görülmüştür (Gambro & Switzky, 1992, 1994, 1999; Zimmermann, 1996, Kuhlemeier et al., 1999; Ma ve Bateson, 1999; Pooley & O'Connor, 2000). Türkiye'de çevresel tutum, duyarlılık, farkındalık ve davranış konuları ile ilgili üniversitelere yönelik yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan birçok çalışmada genel olarak Berberoğlu ve Tosunoğlu'nun 1995 yılında 639 öğrenci üzerinde geliştirdikleri 21 maddelik çevresel tutum ölçeğinin kullanıldığı görülmüştür. Şama'nın 2003 yılında geliştirip Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerine uyguladığı çalışmada, üniversite öğrencilerinin çevresel tutumlarının düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Ayrıca Çabuk ve Karacaoğlu'nun (2003), Kabadayı'nın (2010), Müderrisoğlu ve Altanlar'ın (2011), Şenyurt ve diğerlerinin (2011), Oğuz ve diğerlerinin (2011), Tunç ve diğerlerinin (2012), Yeşilyurt ve diğerlerinin (2013), Kanbak'ın (2015), Saygılı ve diğerlerinin (2016) de yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilere yönelik çevresel duyarlılık ve tutum konularında yaptıkları çalışmalarda da üniversite öğrencilerinin çevresel konulardaki ilgi düzeyleri ortaya konulmuştur. Mevcut çalışmada ise Kırklareli Üniversitesi İİBF öğrencilerinin çevresel tutumlarını etkileyen faktörler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken de çevresel bilinç dinamikleri temel alınmıştır ki bu yönüyle araştırma diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Bahsi geçen dinamikler çevre eğitimi, çevre sorunlarına ilgi, çevresel kurumlara üyelik, bu kurumlara maddi destek ve çevre etkinlikle katılım gibi faktörler üzerinden tanımlanmıştır.

2. Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde amacı ve önemi, yöntemi, veri seti ve özet istatistikleri hakkında bilgi verilmektedir.

2.1. Amaç ve Önem

Mevcut çalışma Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin iklim değişikliği ile ilgili görüşlerini ortaya koymak ve çevresel tutumlarını etkileyen çevre bilinci dinamiklerinin analizini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Ulusal ve uluslararası yazında çevresel tutumu ölçmeyi hedefleyen pek çok ölçek geliştirilmiştir (Berberoğlu, 1995:1-4; Şama, 2003: 100; Güven, 2013: 229-230). Geliştirilen ölçekler farklı örneklem için uygulanmıştır. Uygulamada ilköğretim öğrencilerinden (Alp vd., 2008 :132-133; Aslan vd., 2008:291) lise öğrencilerine (Uzun ve Sağlam, 2006: 250), öğretmen adaylarından (Şama, 2003:110) üniversite öğrencilerine (Kanbak, 2015: 81; Çetin vd., 2020: 16) kadar birçok hedef kitle seçilerek ölçeğin kullanım alanı zenginleştirilmiştir. Bu bağlamda, mevcut çalışmada seçilen örneklemin Kırklareli Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin olması ile kullanılan çevresel tutum ölçeğinin farklı bir anakütle için de geçerliliği ve güvenilirliğinin sınanması yazına katkı sunacaktır. Buna bağlı olarak öğrencilerin çevre bilinci dinamiklerine göre çevresel tutumlarında farklılığın olup olmadığının tespiti de bu çalışmanın diğer bir amacıdır. Bu amaca yönelik araştırılmak istenen hipotezler aşağıda sunulmuştur:

H1: Öğrencilerin çevresel sorunlara ilgi durumuna göre çevresel tutumlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Öğrencilerin çevre derslerinin gerekliliği görüşüne göre çevresel tutumlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

H3: Öğrencilerin çevre kuruluşlarına üye olma durumuna göre çevresel tutumlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

H4: Öğrencilerin çevre kuruluşlarının etkinliklerine katılımına göre çevresel tutumlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

H5: Öğrencilerin çevre kuruluşlarına maddi destek vermelerine göre çevresel tutumlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

Aynı zamanda fakülte bünyesinde öğrencilerin iklim değişikliği ile ilgili bilgilerinin ve çevresel tutumlarının ölçülmesiyle birlikte mevcut durumun tespiti ve bu konular için müfredatın geliştirilmesi adına karar vericilere ışık tutması amaçlanmaktadır.

2.2. Yöntem ve Örneklem

Çalışmanın anakütlesini Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Fakültede yer alan beş farklı bölümde toplam 1979 öğrenci bulunmaktadır. Bölümler bazında bakıldığında Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünde 306, İktisat bölümünde 376, İşletme bölümünde 300, Maliye bölümünde 43, Uluslararası İlişkiler bölümünde 412, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde ise 542 öğrenci kayıtlıdır². Çalışmanın örnekleminde tamsayım örnekleme yöntemi hedeflenmiştir. Gönüllülük esasına göre toplamda 438 öğrenci anket uygulamasına katılmıştır. Örneklem hacmi yeterliliği için yapılan hesaplamalarda %95 güven seviyesine göre elde edilen verilerin anakütleyi temsil yeteneğini sağladığı saptanmıştır.

Çalışmada yer alan öğrencilerin demografik özelliklerine ait tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde; öğrencilerin %46,8'i erkek ve %53,2'si kadındır. Ankete katılan öğrencilerin çoğunluğu %29,5 oranında uluslararası ilişkiler bölümündedir. %37,4'ünün son sınıf öğrencisi olduğu, %78,3'ünün en uzun süre Marmara bölgesinde yaşadığı ve %39,5'inin büyükşehirlerde yaşadığı görülmektedir. Öğrencilerin anne (%42,7) ve babalarının (%29,5) eğitim düzeyi incelendiğinde ise en yüksek oranda ilkökul mezunu oldukları ifade edilmiştir.

2.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Aracı

Çalışmada kullanılan anket formunun 3 bölümü vardır. İlk bölüm öğrencilerin demografik özelliklerini sorgulamaktadır ve ilgili bölümde 7 soru bulunmaktadır (örneğin, cinsiyet, sınıf, bölüm, vb.). İkinci bölümde katılımcıların çevre bilincini saptamaya yönelik 5 soru bulunmaktadır (örneğin,

---

2 Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrenci İşleri Ofisinden alınan bilgilerdir.

çevre sorunları ilginizi çekiyor mu?). Üçüncü bölümde ise Şama (2003) tarafından geliştirilen “Çevresel Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. İlgili ölçek 21 maddeden oluşan 5’li likert (1: kesinlikle katılmıyorum – 5: kesinlikle katılıyorum) olarak tasarlanmış ve öğretmen adayı olan üniversite öğrencilerine uygulanmıştır. Bu bağlamda mevcut çalışmada da aynı ölçeğin İktisadi ve İdari Bilimler öğrencilerine uygulanması amaçlanmaktadır. Bu amaçla Şama (2003) tarafından geliştirilen ölçeğin çalışmaya konu olan örneklem için güvenilirlik ve geçerliliğinin testi için doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizleri ile çevresel tutum değişkeni elde edilmiştir. Analiz sürecinde SPSS ve LISREL istatistiksel paket programlarından yararlanılmıştır.

Tablo 1. Çevre Bilinci Dinamiklerine Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Frekans	Yüzdellik
Çevre sorunları ilginizi çekiyor mu?		
Evet	364	%83,1
Kararsızım	57	%13,0
Hayır	17	%3,9
Çevre dersleri hakkındaki görüşünüz nedir?		
Gereksiz	6	%1,4
Fikrim yok	86	%19,6
Gerekli	346	%79,0
Herhangi bir çevre kuruluşuna üye misiniz		
Evet	55	%12,6
Hayır	383	%87,4
Herhangi bir çevre kuruluşunun etkinliklerine katıldınız mı?		
Evet	145	%33,1
Hayır	293	%66,9
Herhangi bir çevre kuruluşuna maddi destekte bulundunuz mu?		
Evet	115	%26,3
Hayır	323	%73,7

Tablo 1’e göre öğrencilerin %83,1’inin çevre sorunlarına ilgisi olduğu ve %79’unun çevre derslerinin gerekli olduğunu düşündüğü tespit edilmiştir. Öğrencilerin %87,44’ünün herhangi bir çevre kuruluşuna üyeliğinin bulunmadığı, %66,89’unun herhangi bir çevre kuruluşunun etkinliklerine katılmadığı ve %73,74’ünün ise herhangi bir maddi destekte bulunmadığı gösterilmektedir. Buradan hareketle, araştırmaya katılan öğrencilerin çevre

sorunlarına ilgili olduğu, çevre derslerini gerekli gördüğü ancak çevre kuruluşlarına üye olma, çevre etkinliklerine katılma ve çevre kuruluşlarına maddi destek sağlama konusunda olumlu bir bilince sahip olmadıkları tespit edilmiştir.

3. Bulgular

Mevcut veri setinin özetlenmesinden sonra bir sonraki bölümde çalışmaya konu olan ölçeğin doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizi ve çevre bilinci dinamiklerine göre çevresel tutum arasındaki farklılıkları konu alan hipotezler sınanmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde Şama (2003) tarafından geliştirilen ölçeği kullanarak çevresel tutum değişkeni elde etmek için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Öncelikle açıklayıcı faktör analizinin uygulanabilir olduğunun tespiti için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testleri yapılmıştır (Kalaycı, 2010, s.322). Tablo 4'de ilgili test sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 2. KMO ve Bartlett Test Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği		0,917
	Ki-kare	3524,643
Bartlett Testi	Serbestlik derecesi	105
	p-değeri	0,000

Tablo 2 sonuçlarına göre veri setinin örneklem yeterliliğinin ve açıklayıcı faktör analizine uygun olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu aşamada açıklayıcı faktör analizi sürecinde faktör üretme yöntemi olarak temel bileşenler analizi ve döndürme yöntemi olarak da Kaiser Normalleştirici Varimax tekniği kullanılmıştır (Dursun ve Başol, 2020: 144). Tablo 3'te faktör yükü en düşük 0,45 olarak Varimax döndürme yöntemi ile elde edilen faktör yükleri gösterilmektedir.

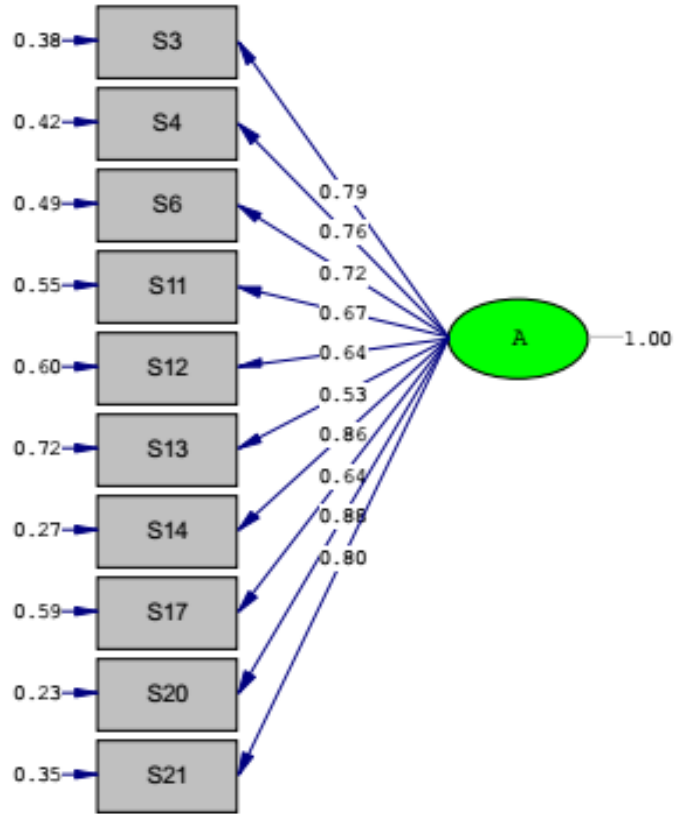
Tablo 3. Elde Edilen Faktör Yükleri

Maddeler	Faktör Yükleri	
	1	2
S14	0,887	
S20	0,876	
S3	0,829	
S4	0,820	
S21	0,814	
S6	0,782	
S11	0,723	
S12	0,713	
S17	0,683	
S13	0,637	
S7		0,754
S10		0,726
S5		0,707
S18		0,641
S15		0,636
Özdeğer	6,353	2,360
Açıklanan Varyans (%)	42,351	15,735
Birikimli Açıklanan Varyans (%)		58,086

Tablo 3 sonuçlarına göre faktör yükleri 0,636 ile 0,887 arasında değer alan 15 maddenin 2 faktörde toplandığı görülmektedir. Orijinal ölçekte yer alan S1-S2-S8-S9-S16-S19 maddeleri faktör yüklerinin düşük olması nedeniyle çıkarılmıştır. Elde edilen 2 faktör tüm maddelerin varyansının (değişkenliğinin) %58.086'sını açıklamaktadır. Bu oranın %50'nin üzerinde olması beklenmektedir (Alpar, 2017:255).

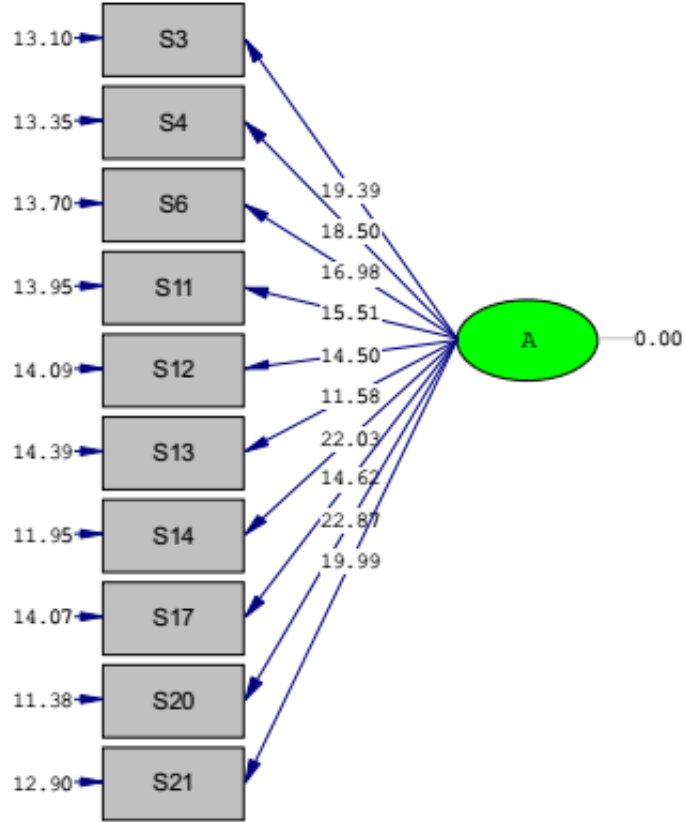
Açıklayıcı faktör analizi sonrasında elde edilen 2 faktör ve 15 maddeden oluşan yapının doğrulayıcı faktör analizi işlemleri LISREL 8.71 paket programı ile gerçekleştirilmiştir. LISREL paket programı doğrulayıcı faktör analizinde, maddelerin anlamlı olması için hem modelin t değerlerinin 1,96'dan büyük olması (Şimşek, 2007: 86) hem de standartlaştırılmış faktör yüklerinin 0,50'nin üzerinde olması beklenmektedir (Hair vd., 2010: 708; Dursun vd., 2020: 9). Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda S5-S7-S10-S15-S18 maddeleri kısıtları sağlamadığından dolayı analizden çıkarılmış ve çevresel tutumu ölçmek için 10 maddeden oluşan tek faktör elde edilmiştir. Bu süreçte elde edilen katsayılar ve t-değerleri sırasıyla Şekil 1 ve Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 1. Çevresel Tutum Ölçeğine İlişkin Standardize Edilmiş Katsayı Değerleri

Şekil 1 incelendiğinde tüm katsayı değerlerinin 0,50'nin üzerinde olduğu ve böylece doğrulayıcı faktör analizinin yol katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Şekil 2. Çevresel Tutum Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonucu t-değerleri

Şekil 2’de çevresel tutum ölçeğini oluşturan 10 maddeye ait t-değerleri incelendiğinde her bir maddenin 11,58 ile 22,87 arasında t istatistiği değerini aldığı ve doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen maddelerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ortaya konmuştur. Bu aşamada elde edilen modelin geçerli ve anlamlı olduğunun tespiti için son olarak modelin iyi uyum kriterlerini sağlayıp sağlamadığı incelenmelidir. Bunun için Tablo 4 oluşturulmuş ve mevcut ölçeğin kabul edilebilir iyi uyum kriterleri ile karşılaştırılması yapılmıştır.

Tablo 4: Çevresel Tutum Ölçeğine ilişkin uyum iyiliği indeksi değerleri

Uyum İyiliği İndeksi	Kabul Edilebilir Uyum İyiliği İndeksi Değeri	Çevresel Tutum Ölçeği Uyum İyiliği İndeksi Değerleri
X ² /sd	<5	172,09/35=4,92
RMSEA	<0.08	0,075
NFI	>0.90	0,97
NNFI	>0.95	0,97
CFI	>0.95	0,98
GFI	>0.90	0,93
AGFI	>0.85	0,89

Kaynak: Bayram, 2010:78

Tablo 6’da geliştirilen çevresel tutum ölçeğinin uyum iyiliği indeksi değerlerinin Ki-kare istatistiğinin serbestlik derecesine oranlanması, RMSEA, NFI, NNFI, CFI, GFI ve AGFI değerleri açısından kabul edilebilir model uyum iyiliği kriterlerini karşıladığı gözükmetedir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarının sunulmasından sonra son aşama olarak elde edilen faktörün güvenilirliğinin sınanması gerekmektedir. Bu bağlamda Cronbach’ Alpha katsayısı ve toplam madde korelasyon değerleri elde edilerek güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Maddeler	Madde – Toplam Madde Korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach’s Alpha Değeri
S3	0,792	0,917
S4	0,764	0,918
S6	0,726	0,920
S11	0,663	0,924
S12	0,652	0,924
S13	0,549	0,927
S14	0,858	0,913
S17	0,610	0,927
S20	0,843	0,914
S21	0,765	0,918

Güvenilirlik analizi sonuçlarına göre 10 maddeden oluşan ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,928 olarak elde edilmiş ve iç tutarlılığın sağlandığı

görülmüştür. Hesaplanan katsayı değeri 0,70'den büyük olduğu için iç tutarlılığın çok yüksek olduğu ifade edilebilir. Aynı zamanda toplam madde korelasyon katsayıları incelendiğinde değerlerin 0,30'un üzerinde olduğu ve her bir maddenin hedeflenen özelliği ölçtüğü görülmektedir (Gök vd., 2019: 110). Herhangi bir maddenin silinmesiyle Cronbach Alpha değerinin artmadığı bu yüzden de elde edilen 10 maddelik ölçeğin yüksek güvenilirlik değerine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizi sonuçlarına göre çevresel tutum ölçeği 10 maddeden oluşan bir faktör olarak elde edilmiştir (EK-1).

Bu aşamada çalışmaya konu olan hipotezlerin sınanması diğer bir deyişle çevresel tutumlarını etkileyen çevre bilinci dinamiklerinin analizini gerçekleştirecektir. Tablo 6'da ilgili hipotezlerin test sonuçları özetlenmiştir.

Tablo 6. Sosyo-demografik özelliklere Göre Çevresel Tutumlar Arasındaki Farklılıklar

Değişkenler	Test İstatistiği**	Sıra Ortalaması	Olasılık
Çevresel Sorunlarına İlişi (H1)	K-W=32,969		0,000*
Evet		234,86	
Kararsızım		152,57	
Hayır		11,97	
Çevre Derslerinin Gerekliliği (H2)	K-W=12,811		0,002*
Gereksiz		144,75	
Fikrim yok		180,66	
Gerekli		230,45	
Çevre Kuruluşlarına Üye Olma (H3)	U=10217,5		0,719
Hayır		220,32	
Evet		213,77	
Çevre Kuruluşu Etkinliklerine Katılım (H4)	U=18786,5		0,049*
Hayır		211,12	
Evet		236,44	
Çevre Kuruluşlarına Maddi Destek (H5)	U=16251,5		0,046*
Hayır		212,31	
Evet		239,68	

* %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

** U: Mann-Whitney U Testi, K-W: Kruskal-Wallis H Testi

Tablo 6'daki analiz sonuçları incelendiğinde çalışmaya konu olan hipotezlerden H1, H2, H4, ve H5 alternatif hipotezlerine karşılık gelen sıfır hipotezlerinin reddedildiği, H3 hipotezinin ise reddedilemediği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; öğrencilerin çevresel sorunlara ilgi duyması çevresel tutumlarında bir fark yaratmaktadır. Aynı şekilde çevre derslerinin gerekli olduğunu düşünen ve düşünmeyen öğrencilerin çevresel tutumlarında istatistiki açıdan bir farklılık bulunmaktadır. Çevre kuruluşlarının etkinliğine katılan öğrenciler ile katılmayan öğrenciler arasında çevresel tutum açısından bir farklılık bulunmakta ve bu farklılık etkinliklere katılan öğrenciler lehinedir. Öğrencilerin çevre kuruluşlarına maddi destek vermelerine göre çevresel tutumlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Son olarak öğrencilerin çevre kuruluşlarına üye olmasının çevresel tutumları üzerinde bir fark yaratmadığı da tespit edilmiştir.

Tüm bulgular bir arada değerlendirildiğinde; çevre sorunlarına ilgili olan, çevre derslerinin gerekli olduğunu düşünen, çevre kuruluşlarının etkinliklerine katılan ve maddi destek sağlayan öğrencilerin çevresel tutumlarının istatistiki olarak daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak, çevre kuruluşlarına üye olma durumunun çevresel tutum üzerinde fark yaratıcı bir etkisinin olmadığı da tespit edilmiştir.

4. Tartışma

Üniversite öğrencilerinin çevresel sorunlar ile ilgili görüşlerini ortaya koymayı ve çevresel tutumlarını etkileyen demografik özelliklerin ve çevre bilinci dinamiklerinin analizini gerçekleştirmeyi amaçlayan bu makale, çevresel tutum ve çevresel bilinç gibi terimleri ana kavramsal çerçevesine almaktadır. Bu doğrultuda çevre bilinci dinamiklerinin çevresel tutumu etkilediği ve bunun da çevresel sorunların çözümü ve sürdürülebilirlik için gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Mevcut araştırma benzer çalışmaların aksine (Çabuk ve Karacaoğlu (2003) Müderrisoğlu ve Altanlar; 2011; Şenyurt vd. 2011), cinsiyetin çevresel tutum üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Cinsiyet etkili olmasa dahi sınıfın çevresel tutumda bir fark yarattığı fark edilmiştir. Çabuk ve Karacaoğlu (2003)'nun yaptığı çalışmanın sonuçlarına benzer şekilde sınıf ilerledikçe öğrencilerin çevresel tutumlarında bir artış olduğu tespit edilmiştir. Çevresel tutumda farklılık oluşturan bir başka etken öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim durumlarıdır. Buna göre çalışmanın ilgi çekici sonuçlarından biri de öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyi arttıkça çevresel tutumları skorlarında bir düşüş göstermesidir. Çevre ile ilgili derslerin gerekli olduğunu düşünen ve düşünmeyen öğrencilerin çevresel tutumlarında istatistiki açıdan bir farklılık bulunmaktadır. Bu da çevre eğitimi alanların çevresel yaklaşımlarının daha

olumlu olacağına dair inancı ve bu doğrultuda çevre dersinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yapılan çalışmada dikkat çeken bir başka sonuç, çevresel kuruluşlarının etkinliğine katılan öğrenciler ile katılmayan öğrenciler arasında çevresel tutum açısından bir farklılık bulunmasıdır. Bu, üniversitede öğrenim gören gençlerin çevre etkinliklerine aktif katılımının bireylerde çevre bilinci ve farkındalığı artırabileceğini göstermektedir (Acungil, 2020: 1030). Buna ek olarak öğrencilerin çevre kuruluşlarına maddi destek vermelerine göre de çevresel tutumlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Bu noktada maddi katkı çevresel tutumu olumlu etkilemektedir. Ne var ki öğrencilerin çevre kuruluşlarına üye olmasının çevresel tutumları üzerinde bir fark yaratmadığı görülmüştür. Yani öğrencilerin çevresel kuruluşlara üye olması değil, bu kuruluşların desteğiyle çevreyle ilgili yapılan etkinliklere aktif katılımlarının çevresel tutum üzerinde bir etkisi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla çevre kuruluşlarının öğrencilerin ilgisini çekecek ve çevre bilincini arttıracak deneyime dayalı etkinlikler (doğa yürüyüşü, alan gezileri, fidan dikimi, atık ayrıştırma, sıfır atık, çöp toplama etkinlikleri vb.) düzenlemeleri çevresel tutumu doğrudan etkileyebilecektir.

Sonuç ve Öneriler

Çevresel sorunlar her geçen gün daha karmaşık hale bürünmektedir. Bu sorunlara çözüm üretilebilmesi adına gerek devletler düzeyinde gerekse bireyler seviyesinde olumlu bir tutumun geliştirilebilmesi için bilgi birikiminin oluşması gerekmektedir. Bu bilgi birikimin ve bilincin yüksek olması çevrenin korunması ve çevre sorunlarının önlenmesi hususunda önem arz etmektedir. Salt bilgi ve bilinç çevresel sorunlar konusunda olumlu bir tutum ya da davranışa yönlenebilir ancak bilinçle birlikte farkındalığın da olması hem tutum geliştirilebilir hem de çevre dostu davranış normu oluşturabilir. Bunun için çevresel bilinç dinamiklerini artırıcı uygulamalar hayata geçirilmelidir. Buna en yakın örnek Greta Thunberg'in iklim değişikliğine karşın devletlerin duyarsızlıkları protesto etmek amacıyla cuma günleri okula gitmemek şeklinde başlattığı hareket dünyanın pek çok yerinde benzer çevreci hareketlilikleri ortaya çıkarmış ve bir farkındalık yaratmıştır.

Ancak çevre ile ilgili bilgi ve farkındalığın kalıcı olabilmesi, tutum ve davranış oluşturulabilmesi için öncelikle çevre eğitiminin her düzeydeki öğrenim müfredata dahil edilmesi gerekir. Yükseköğretim programları incelendiğinde çevre ile ilgili derslerin çeşitli branşlarda zorunlu olarak verildiği görülmektedir. Çevre eğitiminin giderek artmakta olduğu gözlenirse de çevre eğitiminin her programın içinde ayrı bir ders olarak sunulması önemlidir. Bu bağlamda çevre derslerinin kapsamı ve öğretiminde kullanılan yöntemlerinde geliştirilmesi ve

uygulamalı hale getirilmesi önerilmektedir. Bu bağlamda Semiz ve Yıldırım'ın sunduğu dijital uygulamalar ve çevre okur-yazarlığı gibi yeni kavramlar dikkate alınmalıdır (Semiz, Yıldırım, 2021: 446-447). Tüm bunların yanı sıra çevresel bilinci destekleyici bir başka uygulama da sivil toplum kuruluşları ile birlikte çevre dostu anlayışı merkeze alan çeşitli organizasyonlar düzenlemek ve öğrencilerin bu organizasyonlara katılımını teşvik etmektir. Hem çok disiplinli yaklaşım hem de deneyime dayalı uygulamalarla birlikte öğrencilerin çevreye yönelik bilinç düzeylerinin olumlu yönde etkileneceği düşünülmektedir.

Bu çalışma geleceğin çeşitli kurumlarını etkileyecek ve yönlendirecek profesyonelleri olma ihtimalindeki Kırklareli Üniversitesi İİBF öğrencilerinin çevresel tutumlarında hangi çevresel bilinç dinamiklerinin etkili olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylelikle çevresel bilinç dinamikleri arttırıldığında çevresel tutumda pozitif bir fark yaratması ve bunun çevre dostu davranışa dönüşmesi beklenmektedir. Çalışmanın sınırlılıklarına gelindiğinde örneklemin sadece bir üniversite ve tek bir fakülte seçilmesi en önemli kısıttır. Bunun yanı sıra Covid-19 salgını nedeniyle yüz yüze planlanan anket online uygulanmak zorunda kalmış ve bu da katılımcı sayısının az olmasına neden olmuştur. Çevresel tutumun olumlu yönde değiştirilebilmesi için bu kısıtların olmadığı, daha kapsamlı akademik çalışmaların yapılması, çevresel bilinç dinamiklerinin test edilip çevresel bir tutuma yol açtığı görüldüğünde bunların desteklenmesi önemli olacaktır.

Kaynakça

- Acungil, Yavuz (2020), "Üniversitede Çevre Tutum ve Davranış Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği", *Ankara Üniversitesi SBF Fakültesi Dergisi*, 75 (3): 997-1032.
- Alp, Elvan, Hamide Ertepinar, Ceren Tekkaya ve Ayhan Yılmaz (2008), "A Survey on Turkish Elementary School Students', Environmental Friendly Behaviours and Associated Variables", *Environmental Education Research*, 14 (2): 129-143.
- Alpar, Reha (2017), *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler* (Ankara: Detay Yayıncılık)
- Arcury, Thomas A. (1990), "Environmental Attitude and Environmental Knowledge" *Human Organisation*, 49 (4): 300-304.
- Aslan, Oktay, Şafak U. Sağır ve Arzu Cansaran, (2008), "Çevre Tutum Ölçeği Uyarlanması ve İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Tutumlarının Belirlenmesi", *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25: 283-295.
- BBC (2021), "Joe Biden İlk Hangi İcraatları Hayata Geçirmeyi Planlıyor?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55725502> (21.02.2021).

- Çabuk, Burcu ve Ömer Cem Karacaoğlu (2003), "Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, 26 (1-2): 189-198.
- Çetin, Tülin, Mustafa E. Turan, Pınar Aytekin ve Mehmet Ali Yurdusev (2020), "Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Yaklaşımlarını Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Örneği", *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 6(1):12-23.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (t.y.), "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi", https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/webmenu/webmenu12421_1.pdf (20.02.2021).
- Dursun, Salih ve Oğuz Başol (2020), "Müşterilerle İlgili Sosyal Stresörler Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19):139-154.
- Dursun, Salih, Oğuz Başol ve Serpil Aytaç, (2020), "Validity and Reliability Study of The Violence Prevention Climate Scale", *Journal of Economy Culture and Society*, <https://doi.org/10.26650/JECS2019-0104>.
- European Commission. (t.y.). *Environment Challenges*. https://ec.europa.eu/clima/policies/adaptation/how/challenges_en (21.02.2021).
- Gök, Sibel, Işıl Karatuna ve Oğuz Başol (2019), "İşyeri Nezaketsizliği Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması", *Türk Psikoloji Yazıları*, 22 (44): 106-115.
- Güven, Ezgi (2013), "Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Öğretmen Adaylarının Tutumlarının Belirlenmesi", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33 (2): 411-430.
- Hadzigeorgiou Yannis ve Michael Skouminos (2013), "The Development Of Environmental Awareness Through School Science: Problems And Possibilities", *International Journal of Environmental & Science Education*, 8: 405-426.
- Hair, Joseph. F., William C. Black, Barry J. Babin ve Rolph E. Anderson (2010), *Multivariate Data Analysis A Global Perspective* (Pearson: Global Edition).
- Kalaycı, Şeref (2010), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (Ankara: Asil Yayıncılık).
- Kanbak, Ayşegül (2015), "Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Davranışları: Farklı Değişkenler Açısından Kocaeli Üniversitesi Örneği", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30: 77-90.
- Karadayı, Esen F. (2010), *Ege ve Yaşar Üniversitesi Öğrencilerinin Örneğinde Küresel Isınmanın Çevre Bilinci ve Davranışlar Üzerine Etkileri*, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Keleş, Ruşen (1994), "Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49 (3): 75-81.
- Lee, Kaman (2011), "The Green Purchase Behavior of Hong Kong Young Consumers: The Role of Peer Influence, Local Environmental Involvement, and Concrete Environmental Knowledge", *Journal of International Consumer Marketing*, 23: 21-44.
- Müderrişoğlu, Haldun ve Aslı Altanlar (2011), "Attitudes and Behaviors of Undergraduate Students toward Environmental Issues", *International Journal of Environmental Science and Technology*, 8 (1): 159-168.
- NTV (2021), "Bill Gates'ten İklim Değişikliği Vurgusu: Covid-19'u Çözmek Çok Daha Kolay", <https://www.ntv.com.tr/dunya/bill-gatesten-iklim-degisikligi-vurgusu-covid-19u-cozmek-cok-daha-kolay,aonbNcX9kk2s9dDUq9MYPw> (21.02.2021).
- Oğuz, Dicle, Işıl Çakıcı ve Safiye Kavas (2011), "Yüksek Öğretimde Öğrencilerin Çevre Bilinci", *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 12: 34-39.

- Saygılı, Metin, Aydın Özdemir, Ahmet E. Tanyeri ve Caner Erden (2011), "Çevre Bilinci ve Çevre Dostu Ürün Bilincine İlişkin Tutumların İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma – Adıyaman Üniversitesi Örneği", *3rd. International Symposium on Environment and Morality ISEM, 2016*: 1089-1098.
- Schultz, P. Wesley, Chris Shriver, C., Jennifer J. Tabanico ve Azar Khazain (2011), "Implicit Connections with nature", *Journal of Environmental Psychology*, 24: 31-42.
- Semiz, Güliz ve Birgül Ç. Yıldırım (2021), "Çevre ve Sürdürülebilirlik İçin Eğitim: Yeni Yaklaşımlar ve Uygulamalar", Savaşan Zerrin, Çağlar Söker ve Fırat Harun Yılmaz (Der.), *Çevre Hukuku ve Politikaları* (Seçkin Yayıncılık): 425- 455.
- Sharma, Kavita ve Monika Bansal (2013), "Environmental Consciousness, Its Antecedents and Behavioural Outcomes", *Journal of Indian Business Research*, 5 (3): 198-214.
- Steinebach, Yves ve Christop Knill (2016), "Still an Entrepreneur? The Changing Role of The European Commission in EU Environmental Policy", *Journal of European Policy*, 24 (3): 429-446.
- Stern, Paul. C. ve Thomas Dietz (1994), "The Value Basis of Environmental Concern", *Journal of Social Issues*, 50(3): 65-84.
- Şama, Erdoğan (2003), "Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (2): 99-110.
- Şenyurt, Arzu, Ayla Bayık Temel ve Şükran Özkahraman (2011), "Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Konulara Duyarlılıklarının İncelenmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2 (1): 8-15.
- Şimşek, Ömer Faruk (2007), *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları* (Ankara: Ekinoks Yayınları).
- Tunç, Ayşegül Özbebek, Gökçe Akdemir Ömür ve Zeynep Düren (2012), "Çevresel Farkındalık", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47: 227-246.
- Turgut, Nükhet (1996), "Çevre Hukukunda Çevreci Örgütlere Tanınan Olanaklar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 45: 103-130.
- Turgut, Nükhet (2006), "Çevre Hukukunun Temel Kavram ve İlkeleri", Çevre Hukuku Sempozyumu, https://www.academia.edu/download/42759645/cevre_hukukunun_temel_kavram_ve_ilkeleri.pdf (20.02.2021)
- Türkeş, Murat (2001), "Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma", *Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminerleri Dizisi*, 1:187-205.
- Uitto, Anna, Kalle Juuti, Jari Lavonen ve Veijo Meisalo (2004), "Who is responsible for sustainable development? Attitudes to environmental challenges: A survey of Finnish 9th grade comprehensive school students", Laine, Anu, Jari Lavonen, Veijo Meisalo (Der.), *The proceedings of the XXI Annual Symposium of the Finnish Association of Mathematics and Science Education Research*, 55-79.
- Uzun, Naim ve Necdet Sağlam (2006), "Ortaöğretim Öğrencileri İçin Çevresel Tutum Ölçeği Geliştirme ve Geçerliliği", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30: 240-250.
- Yeşilyurt, Selami, Şeyda Gül ve Yavuz Demir (2013), "Biyoloji Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci ve Çevre Duyarlılığı: Ölçek Geliştirme Çalışması", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (25): 38-54.
- Zeleny, Lynette ve Wesley Svultz (2000), "Psychology of Promoting Environmentalism: Promoting Environmentalism", *Journal of Social Issues*, 56 (3):365 – 371.

EK-1. Çevresel Tutum Ölçeği

No	Aşağıdaki ifadelere katılma derecenizi belirtiniz.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılmıyorum, Ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	Ozon tabakasındaki incelme tüm insanları tehdit etmektedir.					
2	Ozon tabakasına zarar veren, teknoloji ürünlerinin protesto edildiği toplantılar düzenlenmelidir.					
3	Büyük kentlerdeki içme suları, evlerde su filtreleri kullanmayı gerektirecek kadar kirlenmiştir.					
4	Nükleer deneme yapan, hangi ülke olursa olsun, protesto edilmelidir.					
5	Hızlı nüfus artışı, ciddi bir çevre sorunudur.					
6	Geri kalmış ülkelerdeki beslenme yetersizliği, çevre sorunlarının bir sonucudur.					
7	Yerlere çöp atan ya da tüküenlere müdahale edilmelidir.					
8	Çevre sorunlarına duyarlı olunması, bir ülkenin kalkınmasını engellemez.					
9	Gazete, dergi ve televizyonlarda çevre ile ilgili programlara daha çok yer verilmelidir.					
10	Ülkeler, çevre sorunlarını çözmek için, Çevre Bakanlıklarını kurmalıdırlar.					